

Сутність дидактичного проектування як складової професійної діяльності викладача вищої школи

У статті проаналізовано зміст понять «проекувальна діяльність», «педагогічне проектування», «дидактичне проектування». Наведено результати контент-аналізу щодо визначення поняття «дидактичне проектування». Визначено, що проектування є самостійною складовою діяльності викладача.

Ключові слова: викладач, проектувальна діяльність, дидактичне проектування, контент-аналіз.

В статье проанализировано содержание понятий «проектировочная деятельность», «педагогическое проектирование», «дидактическое проектирование». Приведены результаты контент-анализа по определению понятия «дидактическое проектирование». Определено, что проектирование является самостоятельной составляющей деятельности преподавателя.

Ключевые слова: преподаватель, проектировочная деятельность, дидактическое проектирование, контент-анализ.

Maintenance of concepts «a design activity», «pedagogical planning», «didactics planning», is analysed in the article. The results of kontent-analysis are resulted in relation to determination of concept «didactics planning». Certainly, that planning is the independent constituent of activity of teacher.

Keywords: teacher, design activity, didactics planning, kontent-analysis.

Постановка проблеми. Важливою складовою педагогічної діяльності викладача ВНЗ є дидактичне проектування. Інтерес до проектувальної діяльності, як свідчить історія педагогіки, виникає на інноваційній стадії розвитку освіти, коли необхідно вирішувати найважливіші проблеми на методологічному, теоретичному і практично-прикладному рівнях.

У сфері освіти досліджуються, зокрема, такі аспекти проектування:

- становлення методу проектів (Д. Дьюї, У. Кільпатрик, С. Френе, В. П. Вахтеров, Н. Ф. Федоров, С. Т. Шацький та ін.);

- соціально-філософські проблеми освіти в контексті феномена проектної культури (О. В. Громико , І. А. Зімня, А. М. Новиков, В. М. Розін, В. І. Слободчиков, Г. П. Щедровицький та ін.);

- основи проектної парадигми в освіті (М. О. Алексєєв, В. І. Гінецинський, В. В. Гузєєв, Г. Л. Ільїн, П. І. Третьяков, А. В. Хуторской, Т. І. Шамова та ін.);

- проектування управління освітніми системами (Г. А. Антонюк, П. І. Балабанов, В. І. Безруков, В. Л. Глазичєв, В. Г. Горохов, Н. К. Зотова , Н. О. Яковлева та ін.);

- проектування освітньо-виховних систем і процесів (І. В. Бестужев-Лада, Б. С. Гершунський, М. В. Кларін, Н. В. Кузьміна, М. Є. Бершадський, В. П. Беспалько, В. М. Монахов , Г. К. Селевко, В. Ю. Стрельніков та ін.).

Разом з цим, теоретичні та методичні основи проектувальної діяльності викладачів ВНЗ потребують спеціальних досліджень. Отже, тема статті є актуальною, а її мета – розкрити сутність дидактичного проектування як складової професійної діяльності викладача вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що у загальному розумінні проектування – це здатність намічати, окреслювати план дій, конструювати, планувати та здійснювати задум, намір. Це створення прототипу, прообразу передбачуваного об'єкта. Термін „проектування” походить від слова „проект”, яке у перекладі з латинської мови (*projectus*) означає „кинутий уперед”.

Проектування раніше пов'язували переважно зі сферою технічної діяльності, в якій було розпочато процес виокремлення, усвідомлення та експансії проектування до інших сфер діяльності. Відтак, поряд із класичним проектуванням (технічним, інженерним, архітектурно-будівельним) склалося соціальне.

Фундаментальне філософсько-методологічне дослідження ідеї проекту і проектування в умовах сучасного інформаційного суспільства проведено С. Б. Кримським, де зазначається, що „сучасна теорія як форма

організації знання починає все більш органічно поєднуватись з проектом, а проект забезпечувати методологію практичної діяльності. У цьому зв'язку методологічні функції проекту виявляються ширшими, ніж конструктивне завдання теорії чи теоретичні підвалини практики. Адже проект будується за алгоритмами практики, а функціонує у вигляді теоретичної побудови” [8, с. 183]. У цьому контексті надзвичайно важливою є ідея дидактичного проектування, зокрема проектування навчальних технологій.

Дидактичне проектування як вид соціального проектування має такі ознаки, як: наявність проектного задуму (покладання і творення нового об'єкта, нових його якостей і станів); проектна конструктивізація (розробка специфічною проектною мовою задуму об'єкта, що передбачає процедури аналізу, синтезу, конструювання, узгодження, конкретизації тощо); установка на проектну реалізацію (як можливість створення за проектом нового об'єкту, яка може і не здійснитися); проектна онтологія (відчуття зв'язку проектування з практичною діяльністю, належність до цінностей проектної свідомості тощо). У соціальному проектуванні процедури аналізу та синтезу виводять проектувальника за межі проектної реальності до інших галузей і дисциплін.

У наш час проектувальна культура передбачає такі основні процедури:

- 1) задум нового об'єкта, нової якості;
- 2) розроблення задуманого об'єкта: урахування та узгодження вимог до об'єкта, конструктивне завдання основних елементів і зв'язків об'єкта.

Здійснюючи ці процедури, проектувальник у сфері соціального проектування, зокрема педагогічного, має знати, як за мінливих умов у найближчому чи більш віддаленому майбутньому поводитимуться соціальні феномени (люди, групи, соціальні інститути).

Узагальнено логіку проектування можна представити так: змістовий простір – вибір теми – задум – ідея – ціль – план (програма організаційних дій) – завдання – вибір методів, форм – ресурси – результат (наявний і

бажаний).

У контексті нашого дослідження важливим є філософське розуміння проектування як одного з механізмів культури, який сприяє розвиткові творчої особистості.

Отже, проектувальна культура є сутнісним компонентом життєдіяльності будь-якої людини, вона присутня в усіх сферах її діяльності. Проектування виступає системотвірною діяльністю щодо життєдіяльності людини. Воно універсальне як в екстенсивному, так і в інтенсивному сенсі. У першому – оскільки шляхом розроблення та впровадження проектів вирішуються проблеми у найрізноманітніших царинах життя, а в другому - тією мірою, якою його різні елементи (об'єкт, проблеми і методи діяльності, процеси і структури) усвідомлюються й організуються у межах тих самих засобів рефлексії (логічних, семіотичних, психотехнічних тощо). Багатоманіття галузей застосування за єдності підходу - один із системотехнічних критеріїв проектування.

Науково-обґрунтований підхід щодо проектувальної діяльності набуває сьогодні масового характеру та визначає проектування важливим чинником перетворення педагогічної діяльності на реальні технологічні процеси та структури.

У трактуванні поняття „проектувальна діяльність” нам імпонує визначення В.І. Безрукова, який розглядає проектувальну перетворювальну діяльність і визначає її як таку форму ставлення суб'єкта проектування до об'єктивної реальності, коли результати його активних дій визначено у вигляді наперед заданого стану [1, с. 188].

М. Г. Чобітько у своєму дисертаційному дослідженні розглядає проектувальну діяльність як спосіб становлення особистісно зорієнтованої позиції учасників освітнього процесу та забезпечення їхньої співпраці, співтворчості в процесі професійної підготовки [14, с. 28]. Частково погоджуючись з автором у тому, що залучити студентів – майбутніх

педагогів до індивідуальної проектної діяльності можна методами проектування на основі науково-дослідної роботи, ми, втім, вважаємо, що здійснення проектувальної діяльності вимагає системи підготовки педагогів, яка має бути варіативною та поєднувати індивідуальні й групові форми проектування (тим паче, якщо розглядати проектувальну діяльність в контексті взаємодії та співпраці).

Звернімо увагу на те, що в науково-педагогічній літературі паралельно застосовують поняття педагогічного та дидактичного проектування. За О. С. Заір-Бек, педагогічне проектування – це система запланованих та реалізованих дій, необхідних умов та засобів для досягнення певних цілей, які в свою чергу залежать від пріоритетних педагогічних цінностей, а також низки суб'єктивних факторів людської діяльності [4, с. 10-11]. О. В. Морєва розглядає педагогічне проектування у трьох планах: як специфічний вид науково-практичної педагогічної діяльності, в ході якого актуалізуються інтегративні за сутністю соціально-особистісні завдання освітньої теорії і практики; як процес і результат розробки науково обґрунтованої моделі раціональних характеристик конкретних соціально-педагогічних об'єктів чи їх станів у плані вирішення певних соціально-педагогічних завдань, що здійснюється на основі педагогічного передбачення та прогнозування; як процедура, що спирається на прогноз, план, модель бажаного майбутнього [11, с. 11-12].

Т. Ю. Подобєдова у результаті порівняльного аналізу категорій „педагогічне проектування”, „проектно-педагогічна діяльність”, „проектні вміння” робить висновок про правомірність використання терміну "педагогічне проектування" як: 1) системного елемента цілісної системи професійно-педагогічної діяльності; 2) важливої функції педагогів і складової частини їхньої майстерності; 3) педагогічної технології, яка включає формулювання ідеї майбутнього педагогічного проекту, визначення задач і умов створення моделі проекту, планування і організацію його конструкції, здійснення контролю, корекції та оцінки

результатів суб'єктів проектно-педагогічної діяльності. Автор розглядає це поняття у змістовому та структурно-функціональному планах: у змістовому – як діяльність вчителя, спрямовану на обґрунтування цільової ідеї, розробку, створення моделі та реалізацію педагогічного проекту як інноваційної моделі освітньо-виховної системи, орієнтованої на масове використання; у структурно- функціональному – як єдність структурних компонентів та відповідних їм функцій, що послідовно і циклічно змінюють одна одну і, тим самим, створюють певну педагогічну технологію [12, с. 9-10].

Здійснений Л. К. Бережною аналіз визначення різними дослідниками поняття „педагогічне проектування” дозволяє виокремити такі основні домінанти у тлумаченні: творчий процес, планування, оформлення задуму реалізації цілісного рішення педагогічного завдання, професійна цілеспрямована діяльність [3, с. 43].

При дослідженні дидактичних основ професійно-методичної підготовки викладачів спеціальних дисциплін О. Г. Коваленко застосовує поняття „дидактичне проектування”. Автор розглядає дидактичне проектування як методичну діяльність, тобто діяльність щодо створення проекту навчання. При цьому, метою дидактичного проектування інженера-педагога є трансформація технічних знань у педагогічну систему. Отже, продуктом дидактичного проектування є дидактичний проект, який дозволяє представити освітній процес у вигляді цілісної системи навчальних занять, взаємозв'язаних по етапах процесу освіти: цільовому, змістовному, операційно-діяльнісному, контрольно-регулювальному, рефлексії [7]. Недоліком такого тлумачення вважаємо переоцінювання значення знаннєвого компоненту навчання у дидактичному проектуванні.

В. С. Безрукова розуміє дидактичне проектування як діяльність, що включає етап створення моделей освіти, проектів освіти та педагогічних конструктів [2]. На нашу думку, таке визначення є дещо узагальненим, перетинається з поняттям „педагогічне проектування” і не дає чіткого

уявлення про суб'єктів означеної діяльності.

З нашого погляду, застосування терміна „дидактичне проектування” дає змогу звузити та конкретизувати об'єкт проектувальної діяльності відповідно до поставленої дидактичної мети, оскільки поняття „педагогічне проектування” є доволі широким та відповідно охоплює всі аспекти педагогічної системи. Напевно тому деякі дослідники кажуть про застосування поняття „педагогічне проектування” у широкому та вузькому розумінні. Вузьке розуміння цього поняття, яке розглядається як створення проектів, що безпосередньо спрямовують практичну навчальну діяльність, як раз більше відповідає дидактичному проектуванню. Отже, у контексті нашого дослідження доцільно розглядати підготовку викладачів до дидактичного проектування.

З метою визначення поняття „дидактичне проектування” здійснено його контент-аналіз на основі 20 досліджень, зокрема В. С. Безрукової [2], Н. К. Зотової [5], І. А. Зязюна [6], О. Е. Коваленко [7], Д. Г. Левитеса [9], Є. Ю. Литвиновського [10], , В. Ю. Стрельнікова [13], Н. О. Яковлевої [14] та ін. Отримані результати наведено у таблиці 1.

Згідно з результатами контент-аналізу більшість дослідників визначають поняття „дидактичне проектування” як діяльність. Зміст цієї діяльності розкривається переважно як створення проектів, серед яких найчастіше згадуються дидактичні системи. Привертає увагу те, що дидактичні системи дійсно інтегрують інші види проектів, серед яких значне місце належить навчальним технологіям. За В. Ю. Стрельніковим дидактична система є спеціально створеною цілісною єдністю педагогів, студентів, засобів навчання, технологій навчання, умов підготовки, яка дозволяє побудувати управління пізнавальною діяльністю студентів з метою досягнення високого рівня підготовки [13, с. 108].

Таблиця 1

Результати контент-аналізу поняття „дидактичне проектування”

Ключові питання	Суттєві ознаки	Кількість	%
-----------------	----------------	-----------	---

Що являє собою дидактичне проектування?	Діяльність	11	55
	створення	5	25
	планування	2	10
	розробка	1	5
	„вирощування”	1	5
Яка це діяльність?	Цілеспрямована	4	20
	Інноваційна	4	20
	Методична	3	15
	Складна багатоступінчата	1	5
	Інтелектуальна	1	5
	<i>Не зазначається</i>	7	35
У чому сутність цієї діяльності	Створення проектів	14	70
	Створення моделей	4	20
	Розробка приписів діяльності	2	10
Про створення яких проектів йде мова? Які це проекти?	Дидактичні системи	6	30
	Технології навчання	5	25
	Науково-методичне забезпечення	3	15
	Зміст навчання	2	10
	Дидактичні проекти	1	5
	Конкретні проекти	1	5
	Процес підготовки	1	5
	Проекти, які передбачають оцінювання результатів за певними критеріями	1	5

Проведений аналіз дозволив надати таке визначення: *дидактичне проектування – це діяльність педагога, спрямована на обґрунтування цільової ідеї, розробку та реалізацію дидактичного проекту як інноваційної моделі процесу навчання.*

Висновки. Узагальнення поглядів дослідників щодо проектування дозволяє визначити два основні підходи: проектування як одна з функцій чи компонент педагогічної діяльності та проектування як самостійна складова діяльності. З огляду на проведений аналіз ми приєднуємося до другого підходу, оскільки сьогодні роль проектування у забезпеченні технологізації освітнього процесу, у формуванні творчої особистості як педагога, так і тих, хто навчається, є очевидною. У подальших дослідженнях планується вивчення психолого-педагогічних умов підготовки викладачів ВНЗ до дидактичного проектування.

Література

1. Безруков В.И. Проектирование управления педагогическими системами: методология, теория, практика : дис ... доктора пед наук : 13. 00. 01 / Валерий Иванович Безруков. – М., 2005. – 315 с.
2. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика : учеб. [для индуст.-пед. техникумов и учеб. пособие для инженер.-пед. специальностей] / В. С. Безрукова. – Екатеринбург : Деловая кн., 1996. – 339 с.
3. Бережна Л. Проектування як фактор підвищення професіоналізму вчителя / Л. Бережна // Імідж сучасного педагога. – 2010. – № 1 (100). – С.41–43.
4. Заир-Бек Е. С. Теоретические основы обучения педагогическому проектированию: дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / Заир-Бек Елена Сергеевна. – СПб, 1995. – 480 с.
5. Зотова Н. К. Педагогическое проектирование образовательных систем в постдипломном образовании : дисс. ... доктора пед наук : 13.00.01 / Зотова Наталья Константиновна. – Оренбург, 2005. – 439 с.
6. Зязюн І. А. Дидактичне проектування технологій і методів учіння у вимірах педагогічної дії / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід. – 2010. – № 23. – Режим доступу до журналу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_23/index.htm.
7. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Е. Коваленко. – Х. : Вид-во НУА, 2005. – 360 с.
8. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. – К. : Вид дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
9. Левитес Д. Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д. Г. Левитес. – М. : Издательство московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 320 с.
10. Литвиновський Є. Ю. Формування в офіцерів структури виховної роботи Збройних Сил України вмінь проектування виховного процесу : автореф.

- дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Є. Ю. Литвиновський. – К., 2003. – 20 с.
11. Морева О. В. Теоретические основы педагогического проектирования : монография / О. В. Морева ; отв. ред. К. Н. Верховцев ; ТВВИКУ МО РФ. – Новосибирск : Издательство СО РАН, 2006. – 270 с.
12. Подобєдова Т. Ю. Підготовка майбутніх вчителів гуманітарного профілю до педагогічного проектування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. Ю. Подобєдова. – Луганськ, 2005. – 20 с.
13. Стрельніков В. Ю. Теоретичні засади проектування професійно орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : дис. ... доктора пед наук : 13.00.04 / Віктор Юрійович Стрельніков. – К., 2007. – 461 с.
14. Чобітько М.Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М.Г.Чобітько. – К., 2007. – 39 с.
15. Яковлева Н. О. Педагогическое проектирование инновационных систем : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Яковлева Надежда Олеговна. – Челябинск, 2003. – 355 с.